

**ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԿՐԹՈՒԹՅԱՆ ԵՎ
ԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹՅՈՒՆ**

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՍՏԱՏՄԱՆ

ԳԱՐԵԳԻՆՅԱՆ ԱՐՄԻՆԵ ԳԱԳԻԿԻ

**ՍՈՑԻԱԼ-ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՄԱՆ ԳԼՈԲԱԼ
ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՄԵՐԻ ԿԱՌԱՎԱՐՄԱՆ
ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐՆԵՐԸ**

Ը.00.02.- «Տնտեսության, նրա ճյուղերի տնտեսագիտություն և
կառավարում» մասնագիտությանը տնտեսագիտության թեկնածովի
գիտական աստիճանի հայցման ատենախոսության

ՍԵՂՄԱԳԻՐ

ԵՐԵՎԱՆ - 2013

Ասենախոսության թեման հաստատվել է Երևանի պետական համալսարանում

Գիտական դեկանալ՝

տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Սամսոն Աշոտի Դավոյան

Պաշտոնական ընդդիմախոսներ՝

տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր
Աշոտ Խաչատորի Մարկոսյան

Առաջատար կազմակերպություն՝

Ռուս-Հայկական (Սլավոնական)
պետական համալսարան

Պաշտպանությունը կայանալու 2013թ. հոկտեմբերի 25-ին, ժամը-15⁰⁰ին, Երևանի
պետական համալսարանում գործող ՀՀ ԲՈՀ-ի Տնտեսագիտության թիվ 015
Սահմագիտական խորհրդի նիստում:

Հասցեն՝ 0009,քաղ.Երևան, Աբովյան փող.52:

Ասենախոսությանը կարելի է ծանոթանալ Երևանի պետական համալսարանի
գրադարանում:

Սեղմագիրն առաքված է 2013թվականի. սեպտեմբերի **24-ին**:

015 Սահմագիտական խորհրդի
գիտական քարտուղար,
տեխնիկական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Ա.Հ.Առաքելյան

ԱՏԵՆԱԿՈՍՈՒԹՅԱՆ ԸՆԿԱՌՈՒՐ ԲՆՈՒԹԱԳԻՐԸ

Թռնայի արդիականությունը: Գլոբալացման բազմաբնույթ հիմնախնդիրները գիտությունում քննարկվել են միայն վերջին մի քանի տասնամյակների ընթացքում, արդեն կարելի է խոսել այս թեմայի վերաբերյալ քննարկումներում շեշտադրումների փոփոխության մասին: Այսպես, եթե 1990-ական թվականների սկզբին ընդունված էր առանձնացնել գորբաչացման գործընթացի դրական կողմերը, ապա նոյն տասնամյակի ավելի մեծ բվով արևտյան գիտնականներ սկսեցին կենտրոնանալ այդ գործընթացի բացասական հետևանքների վրա:

Գլոբալ շուկայական հարաբերություններն այսօր դրս են եկել շնորահսկվող համամոդուրակային տարածություն: Դրանց չեն հակագործ ոչ բարյականությունը, ոչ օրենքները, ոչ այլ սահմանափակումները: Աճում է տնտեսական գործընթացների անկայունությունն ու անհամաձայնեցվածությունը, հսկայական մասշտաբների են հասել կապիտալի սպեկուլյատիվ հոգերը: Զեավորվում է հարաբերությունների այնպիսի համակարգ, որում բոլոր երկրները հայտնվում են ենթակայական և շահագործվող դիրքերում: Ուժինանում է զարգացման մակարդակների ընեւացվածությունը, ապրանքների և կապիտալների շուկաները ավելի մեծ չափով են ծեր բերում համաշխարհային չափողականություն, իսկ աշխատուժի շուկաները մնում են ազգային առումով հաստվածվորված: Մրգում են սոցիալական անհամամասնությունները: Գլոբալ որոշումների կայացման գոյություն ունեցող կառուցվածքում լուրջ միջոցառումներն ու պարտավորությունները մնում են անհասանելի, քանի որ աշխարհի պետությունների համար գորբալ համամարդկային նուատակները հետին պլան են նկում նեղ կերպով հակացվող և համեմատաբար կարճաժամկետ ազգային նպատակների առջև: Այս և ժամանակակից աշխարհի մյուս խնդիրները բերում են ժամանակակից քաղաքակրթության գոյության, ներկա և ապագա սերունդների պահանջմունքների ապահովման ապանակերպների վերացման համար իրական նախադրյալների բացակայության:

Այսօր ոչ մի երկիր կամ նոյնիսկ երկրների ոչ մի խոսք չի կարող միայնակ լուծել համամարդկային խնդիրները: Այդ պատճառով զիսավոր խնդիրն է դառնում ոչ թե դրանց հարթահարման սեփական ուղու, այլ համատեղ լուծումների որոնումը, գիտական վերլուծության հիման վրա անկայուն զարգացման գործուների ազդեցության բուլացման ու գորբալ խնդիրների սրության նվազեցման նպատակով պետությունների արդյունավետ համաձայնեցված քաղաքական գործունեությունը: Կայուն զարգացման ճանապարհին համաշխարհային հանրության առջև ծագող խոշինութների բազմության մեջ (որոնց թվում՝ բուն խնդիր օբյեկտիվ բարդությունը և նախատարայնությունը, դրա էությունը պայմանավորող գործընթացների տարրեր ընույթը ու արագությունը, երկրների մոտ ազգային շահերի առկայությունը, որոնք ոչ միշտ են համապատասխանում կայուն զարգացման գորբալ նպատակներին, հասարակական գիտակցության անպատճառատվածությունը, ֆինանսական միջոցների անբավարարությունը, տեխնոլոգիական անկատարությունը և այլն) առանձնակի տագնապ է հարուցում կայուն զարգացման ռազմավարության հիմնարար գիտական առանցքների նշակման մակարդակի ու դրա գործնական իրականացման քաղաքական մեթոդների ու մեխանիզմների միջև առկա լուրջ խոռոչը:

Գլոբալացումն ավելի ու ավելի մեծ չափով սկսում է ընկալվել որպես մարդկության փոխկապվածության և փոխկախվածության նոր որակ: Եվ քանի որ

գլորալացումն այդ կերպ աստիճանաբար ներառում է մարդու կենսագործունեության ավելի ու ավելի մեծ թվով ոլորտներ, ուստի շատ ավելի նշանակալի է դառնում դրա ինստիտուցիոնալացնան, լիազորությունների ու լեզիտիմության համապատասխան ծավալով օժնված գլորալ կառավարման համակարգի ձևավորման մասին հարցը: Գլորալ գործնքացների զարգացման արդի փուլն առանձնանում է սոցիալ-տնտեսական զլորալացման արագ ընթացքի ու դրա կարգավորման համակարգի ստեղծմանն ուղղված պետությունների բավականաշափ քոյլ ջանքերի միջև առկա հսկայական խզվածությամբ: Հստ եռիցյա, աշխարհում մարդկային զարգացման կարևորագույն երկարաժամկետ խնդիրներից մեջ դառնում է սոցիալ-տնտեսական զարգացման գլորալ գործնքացների կառավարման ու կարգավորման գործուն մեխանիզմի մշակումն ու ներդրումը:

Սոցիալ-տնտեսական զարգացման գլորալ գործնքացների կառավարման հիմնախնդիրների վերհաննան, համակողմանի հետազոտության և դրանց լուծման ուղիների նախանշնան անհրաժեշտությունը պայմանավորում է հետազոտության թեմայի արդիականությունը և հրատապությունը:

Գլորալացման հետևանքները, գլորալ խնդիրները, գլորալացման պայմաններում սոցիալ-տնտեսական զարգացման առանձնահատկությունները, գլորալ գործնքացներում ներգրավված սուրբեկտների միջև ձևավորվող հարաբերությունները հանդիսացել են մեծ թվով արտասահմանյան և հայրենական հետազոտողների ուսումնասիրության առարկա: Այս համատեքստում հիշատակության արժանի են, մասնավորապես, Զ.Մարյինի, Ռ.Ռոբերտսոնի, Ռ.Ռեյդի, Է.Վալերասոյանի, Ա.Ուտկինի, Վ.Ինոգենզևի, Մ.Դեյազինի, Ա.Պանարինի, Մ.Քեննիարինի, Մ.Կաստելիսի, Կ.Կիյունենի, Մ.Հոֆմանի, Մ.Վերերի, Զ.Ստիգիի, Ու.Բեկի, Ա.Պետրելյանի, Բ.Եղիազարյանի, Ա.Գյորջյանի, Գ.Կիրակոսյանի, Ա.Տերտերյանի, Ա.Գորգանի, Ն.Խալարյանի, Ա.Խանդրամիրյանի, Մ.Առաքելյանի և այլոց աշխատությունները: Միևնույն ժամանակ, սոցիալ-տնտեսական զարգացման գլորալ գործնքացների կառավարման հիմնախնդիրները, դրանց լուծման ինստիտուցիոնալ, տեսամերուկան և գործնական մոտեցումները բավարար չափով հետազոտված չեն:

Հետազոտության նպատակը և խնդիրները: Ատենախոսության հիմնական նպատակը սոցիալ-տնտեսական զարգացման գլորալ գործնքացների կառավարման հիմնախնդիրների վերհանումն ու համակողմանի հետազոտումն է, ինչպես նաև դրանց լուծմանն ուղղված հայեցակարգային ու գիտագործնական բնույթի առաջարկությունների ներկայացումը:

Նշված նպատակի իրագործման համար առենախոսությունում դրվել և լուծվել են հետևյալ խնդիրները.

- հետազոտել գլորալացման հետևանքները սոցիալ-տնտեսական հարաբերությունների զարգացման համատեքստում,
- վերհանել սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործնքացների գլորալացման ընդհանուր միտումները և հիմնախնդիրները,
- հետազոտել սոցիալ-տնտեսական գլորալ հիմնախնդիրների լուծման գործնքացի կառավարման՝ ներկայումն կիրառվող հիմնական մոտեցումները, գնահատել դրանց արդյունավետությունը,
- հետազոտել սոցիալ-տնտեսական գործնքացների կարգավորման և կառավարման արդի միջազգային համակարգի հիմնական նպատակները, գործողության օրինաչափությունները և սկզբունքները,

- Վերհանել և հետագրտել գլոբալ գործընթացների կարգավիրման ու կառավարման առանցքային խնդիրները
- ներկայացնել գլոբալ սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործընթացների կառավարման հայեցակարգային մոտեցումներ:

Հետազոտության առարկան և օրյեկտը: Հետազոտության օբյեկտը սոցիալ-տնտեսական զարգացման գլոբալ գործընթացներն են և դրանց բաղադրիչները: Հետազոտության առարկան սոցիալ-տնտեսական զարգացման գլոբալ գործընթացների կառավարման ինստիտուտներն են, մերողները, մեխանիզմները, տեսությունները, բաղարականության գործիքները:

Հետազոտության տեսական, մեթոդական և տեղեկատվական հիմքը: Ատենախոսության տեսական հիմք են հանդիսացել սոցիալ-տնտեսական զարգացման գլոբալ գործընթացների, դրանց կառավարման բնագավառում հայրենական և արտասահմանյան մի շարք գիտնականների կողմից կատարված հետազոտությունները, հրապարակումները, գիտավերլուծական հյուրերը, միջազգային կազմակերպությունների նորմատիվային և մեթոդական բնույթի փաստաթթերը:

Ատենախոսության համար տեղեկատվական հիմք են հանդիսացել միջազգային հեղինակավոր կազմակերպությունների (ՄԱԿ, Համաշխարհային բանկ, Առևտության համաշխարհային կազմակերպություն և այլն) հրապարակած տվյալները, վիճակագրական, վերլուծական հյուրերը, տնտեսագիտական ամսագրերը, այլ հյուրեր:

Հետազոտության ընթացքում կիրառվել են տնտեսավիճակագրական, տնտեսամաքսատիկական, համեմատական, համակարգային, գրաֆիկական վերլուծությունների մեթոդները:

Ատենախոսության գիտական նորույթը: Ատենախոսությունում ստուգված արդյունքներն ունեն տեսամեթոդական և կիրառական նշանակություն, որոնց գիտական նորույթը հետևյալն է.

- Վերհանվել են սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործընթացների գլոբալացման ընթանառու միտումները և հիմնախնդիրները: Ցույց է տրվել, որ գլոբալ գործընթացների զարգացման արդի փուլն առանձնանում է սոցիալ-տնտեսական գլոբալացման արագ ընթացքի ու դրա կարգավորման համակարգի ստեղծմանն ողղված պետությունների բազականաշաբ քույլ ջանքերի միջև առկա հսկայական խզվածությամբ: Ըստ Էտրյան, աշխարհում մարդկային զարգացման կարևորագույն երկարաժամկետ խնդիրներից մեկը դառնում է սոցիալ-տնտեսական զարգացման գլոբալ գործընթացների կառավարման ու կարգավորման գործուն մեխանիզմը:

- Վերհանվել և համակարգային հետազոտության են ենթարկվել գլոբալ գործընթացների կարգավորման ու կառավարման առանցքային խնդիրները, այդ թվում՝ միջազգային հարաբերությունների հիմնական մասնակիցների մոտ գլոբալ մուածողության բացակայությունը, գլոբալ խնդիրների առնչությամբ առանձին պետությունների հանրային ու քաղաքական շրջանակների ոչ համարժեք մոտեցումը, գլոբալ կարգավորման՝ ներկայունս գոյություն ունեցող համակարգի աշխարհագրական անհավասարակշռվածությունը, վերազգային կառավարման տարրեր՝ մակարդակների համապատասխան անդամեշտությունը, գլոբալ գործընթացների կառավարման համակարգում մողովդավարական հայեցակարգի կիրառելիության սահմանափակումները, գլոբալ հանրային ողորտի գաղափարի կենսագործումը և այլն:

• հետագրտելով ներկա իրողությունները և ապագա հնարավոր զարգացումները, ներկայացվել և համակողմանիորեն վերլուծվել են սոցիալ-տնտեսական գորալ գործընթացների կառավարման կազմակերպման մի քանի հնարավոր տարրերակներ:

• Աերկայացվել են գորալ սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործընթացների կառավարման նոր հարացույցի մշակման հայեցակարգային մուտքումներ, որոնցում, մասնավորապես, հստակեցվել են սոցիալ-տնտեսական զարգացման գորալ գործընթացների կառավարման համակարգի բաղադրիչները:

Ատենախոսության արդյունքների գործնական նշանակությունը և օգտագործումը: Ատենախոսությունում ստացված գիտական արդյունքները, արված առաջարկություններն ու եղակացությունները կարող են օգտակար լինել սոցիալ-տնտեսական զարգացման գորալ գործընթացների կառավարման խնդիրների վերհանման ու լուծման, կառավարման համարժեք գործիքների ու մեթոդների ընդուրույան և կիրառման, գորալ զարգացման բաղադրականության նպատակայնության ու արդյունավետության բարձրացման, ինչպես նաև՝ գորալ սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործընթացներում ՀՀ տնտեսական և սոցիալական համակարգերի առավել արդյունավետ խնդիրների խնդատավորման ու համարժեք լուծումների մշակման նպատակվով: Ատենախոսության տեսամեթոդական և գործնական որոշ արդյունքներ կարող են օգտակար լինել նաև սոցիալ-տնտեսական զարգացման գորալ գործընթացների կառավարման հիմնահարցերով գրադիու մասնագիտների ու հետազոտողների համար:

Հետազոտության արդյունքների երապարակումները: Ատենախոսությունը քննարկվել է ԵՊՀ տնտեսագիտության ֆակուլտետի «Կառավարման և գործարարության» ամբիոնում: Հեղինակի կողմից ատենախոսության թեմայով հրապարակվել են 4 գիտական հոդվածներ:

Ատենախոսության կառուցվածքը և ծավալը: Աշխատանքի կառուցվածքը թիում է հետազոտության նպատակից և խնդիրներից: Այն բաղկացած է նախարարից, 3 գործիքներից, եղակացությունների, առաջարկությունների մասից, օգտագործված գրականության ցանկից և հավելվածից: Ատենախոսության տերստի ծավալը, առանց հավելվածի, կազմում է 165 էջ:

ԱՏԵՆԱԽՈՍՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆԸ

Ներածությունում մի մասին առաջարկած է թեմայի արդյունանությունը, ներկայացված են հետազոտության նպատակը, խնդիրները, առարկան և օբյեկտը, գիտական նորույթը:

Ատենախոսության առաջին՝ «Գորակացման էությունը և ազդեցությունը սոցիալ-տնտեսական հարաբերությունների զարգացման վրա» գիտում հետազոտվել են գորակացման էությունը, հիմնական բաղադրիչներն ու առանձնահատկությունները, ինչպես նաև՝ գորակացման հետևանքները սոցիալ-տնտեսական հարաբերությունների զարգացման համար:

Համաշխարհային տնտեսության՝ որպես համակարգի հակասական զարգացման ներքին արտաքանությունն արտացոլող գորակացման հետևանքների վերլուծությունը կարելի է իրականացնել եթե՛ հիմնական ուղղություններով՝ ֆինանսատնտեսական, սոցիալ-քաղաքական, տեղեկատվական: Այս ուղղություններից յուրաքանչյուրում մեր կողմից առանձնացվել են գորակացման դրական և բացասական արդյունքները:

Ընդհանուր առմամբ, գլոբալացման հիմնական դրական ֆինանսատնտեսական արդյունքներ կարելի է համարել. միջազգային առևտության գարգացումը, աշխատանքային ռեսուրսների ազատ տեղաշարժը, կապիտալի ազատ տեղաշարժը, միջազգային ֆինանսական շուկաների զարգացումը, տեխնոլոգիաների զարգացումը և դրանց ինտենսիվ օգտագործումը, մրցակցության ուժեղացումը:

Գլոբալացման բացասական ֆինանսատնտեսական արդյունքները կարելի է համարել. հարստացումն ի հաշիվ զարգացող երկրների՝ որպես ՎԱԿ-երի նպատակ, ֆինանսական բորգերը, «գլոբալացմող» և «գլոբալացվող» երկրների միջև եկամուտների տարբերության մեծացումը, «գլոբալացմող» երկրներից «գլոբալացվող» երկրների ֆինանսական կախվածության ուժեղացումը, որն առաջին երթին արտահայտվում է վերջինների արտաքին պարտքի մեծացմամբ:

ՎԱԿ-երն ու գլոբալ մենաշնորհները մյուս բոլոր բազմազգ կորպորացիաներից տարբերությունը սկզբունքային առանձնահատկություն է հանդիսանում ինչպես տնտեսական, այնպես էլ սոցիալ-քաղաքական զարգացման գործընթացների վրա դրանց ներգործության բարձր աստիճանը: ՎԱԿ-երի և դրանց մասնաճյուղերի թվի աճը ուժեղացնում է ոչ միայն առանձին երկրների կառավարությունների սոցիալ-տնտեսական բաղաքականության վրա ազդեցությունը, այլ նաև որոշակի չափով որոշ վերազգային կառավարչական գործառույթներ իրականացնելու և որոշակի սոցիալական նորմատիվների ճշակմանն ու պահպանմանը առնչվող շատ հարցերի լուծումը կանխորշելու հնարավորությունը:

Վերազգային կորպորացիաներն ունակ են ներգործել հասարակական կյանքի բոլոր ոլորտների վրա, ինչ ամենախոշը և հզոր ՎԱԿ-երն ունակ են խուսափել ընդունող երկրի տնտեսական ու բաղաքական հսկողությունից: Պատմության մեջ հայտնի են մեծ թվով դեպքեր, երբ օտարերկրյա ներդրողները կարողացել են իրենց գործողությունների համար աջակցություն ստանալ բաղաքական դեկավարության կողմից՝ անվաս տեղի բնակչության կամ էլ ողջ երկրի բարեկեցության համար դրանց ունեցած հետևանքներից:

Ժամանակակից ազգային պետությունները չունեն ՎԱԿ գործունեության նկատմամբ հսկողության արդյունավետ մեխանիզմներ, չկա նաև ճշակված միջազգային օրենսդրություն, որի հիմն վրա ազգային պետությունը կկարողանար ապահովել գլոբալացման պայմաններում ազգային բիզնեսի մրցունակ զարգացումը:

Սույն գլխի շրջանակներում իրականացված՝ սոցիալ-քաղաքական համատերառության գլոբալացման դրական և բացասական կողմերի հետազոտության արդյունքների ընդհանրացմանը կարելի է եզրահանգնել, որ գլոբալացումը, մի կողմից, նպաստում է ճշակութային փոխանակությանը և մշակութային իններգործանը, բաղաքականությունում սոցիալական կողմնորոշման նշանակության մեծացմանը, համաշխարհային մասշտաբի խնդիրների լուծման համար բաղաքական ուժերի ինտերմանը: Դրա հետ միասին, մյուս կողմից, գլոբալացումը հանգեցնում է ազգային ավանդույթների կործանմանը, հասարակությունում «սպառողական տրանսլույժյունների» աճին, միջազգային հանցագործ խմբավորումների դեմ պայքարի բարդացմանը: Գլոբալացման լրացույն հետևանքներից են հանդիսանում մարդկանց կենսագործունեության աշխատանքային և սոցիալական ոլորտներում արմատական փոփոխությունները:

Ատենախոսության երկրորդ՝ «Սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործառնությունների ընդհանուր բնուրագիրը, միասումները, հիմնախնդիրները և կայուն զարգացման հիմնադրույթների կիրառմանը զրաքայլ կառավարման հիմնական արդյունքները» գլխավոր հետազոտվել են տնտեսական և սոցիալական զարգացման գործնրացների գլոբալացման բազմաչափ բնույթը, միտումները և առանցքային խնդիրները։ Բացի այդ, հետազոտվել է կայուն զարգացումը՝ որպես սոցիալ-տնտեսական գործառնությունների լուծման գործնրացի կառավարման ուղի։

Տնտեսական գործնրացների գլոբալացման մեխանիզմի վերլուծության նպատակով ատենախոսությունում ներ կողմից կիրառվել է ընդդաշտված և էվլիստիկական մոտեցումը։ Մեր մոտեցմանք, այն հնարավորություն է տալիս կատարել հետևյալ ընդհանրացումները։

- տնտեսական գործնրացների գլոբալացման մեխանիզմի և ժամանակակից փոխն ընորոշ յուրահատկությունների, հետևանքների հետազոտությունը բույլ է տալիս առաջարիթել և պաշտպանել այդ գործնրացի՝ միջազգային և ազգային շափողականություններում ընդհանուր բնույթի մասին դրույթը,

- տնտեսական գործնրացների գլոբալացումը դրանորվիմ է որպես օրյեկտիվ գործնրաց, որի էությունն ու որակական փոփոխականները մարդկանց նպատակառդրված գործունեության ազդեցությամբ ներկայումն գործնականորեն քիչ են փոփոխվում,

- գլոբալացումը, և առաջին հերթին՝ տնտեսական գլոբալացումը, որպես համբարձուն գործնրաց, հանդիսանում է ինչպես համաշխարհային, այնպես էլ ազգային տնտեսության զարգացման ընդհանուր միտում։ Պատճականորեն և տրամադրանորեն այն ծմբոնը է առնում համաշխարհային տնտեսության տիրույթում, որը հանդիսանուղղ աշխարհի բոլոր երկրների ազգային տնտեսության զարգացման ընդհանուր արտաքին միջավայրը, կանխորոշում է առաջինների գործարկման արտաքին պայմանները,

- տնտեսական քաղաքականությունը, որն ուղղված է, օրինակ, ազգային տնտեսության և գործարարության վրա գլոբալ տնտեսական գործնրացների ազդեցության սահմանափակմանը, ըստ էության հանդիսանում է անցումային ժամանակահատվածի (որի ընթացքում և ազգային տնտեսությունը, և ազգային գործարարությունը հարմարեցվում են գլոբալացման գործնրացների աճող ազդեցության հաշվառման անհրաժեշտությանը) պայմաններին հարմարեցումից մինչև տնտեսական գլոբալացման կառավարմանն աստիճանական վերելի ածանցյալ արտապատկերում։

Ժողովրդագրական գործոնը, աշխարհում բնակչության (հատկապես՝ տնտեսապես ակտիվ բնակչության) թվի աճը, ինչպես նաև զարգացած երկներում կանանց զբաղվածության էական աճը, ծառայությունների ոլորտի ընդլայնումը (զարգացած երկներում ծառայությունների ոլորտի մասնաբաժինը ՀՆԱ-ում 2000-2011 թթ. կազմել է միջինում 70-75%, այն դեպքում, եթ 70-ական թվականներին նույն ցուցանիշը կազմել է 50-55%, այդուսակ 1), մյուս գործուների հետ միասին կարևորագույն նշանակություն ունեն գլոբալացման համար։

Աղյուսակ 1. Ծառայությունների ոլորտի մասմարաժիմք ՀՆԱ-ում, %¹

	1970	1980	1990	2000	2011
Բարձր եկամտով ՏՀԶԿ անդամ երկրներ	56.0	60.0	65.3	70.9	74.9
Միջին եկամտով երկրներ	39.1	39.0	44.6	51.2	53.2
Յանդր եկամտով երկրներ	-	43.0	43.4	44.9	49.2
Համաշխարհային միջինը	52.7	55.8	60.7	66.7	69.9
Հայաստան	-	-	30,7	35,5	42,2

Ժողովրդագրական պայմաններ, աշխարհի տարբեր տարածաշրջանների զարգացման դիմամիկաների տարողակածությունը, որոշ եկամտական ժողովրդների թվաքանակի կրճատման սպառնալիքը, դրանց բնակչության ծերացումը (2011թ. ԵՄ երկրներում 65տ. և բարձր տարիքի բնակչության տեսակարար կշիռը բնակչության ընդհանուր թվում կազմել է շուրջ 18%, Սերծավոր Արևելքի և Հյուսիսային Աֆրիկայի երկրներում՝ 4.7%, այն դեպքում, եթե 1960-ականներին նոյն ցուցանիշը գտնվել է համապատասխանաբար 10% և 3.6%-ի շրջակայրում, աղյուսակ 2), ինչպես նաև Հնդկաստանում, աֆրիկյան, լատինաամերիկյան և մեծ թվով մահմեդական երկրներում բնակչության աճի բարձր տեմպը (Հնդկաստանում բնակչության թվի տարեկան աճը կազմում է 1.4%, Անդրսահարյան Աֆրիկայի երկրներում՝ 2.5%, արաբական երկրներում միջինում գերազանցում է 2%-ը, լատինաամերիկյան մի շարք երկրներում գտնվում է 1.5-1.8%-ի շրջակայրում²), աղքատ բնակչության աճող տեսակարար կշիռը միանշանակ կերպով չեն նպաստում մարդկային ներուժի աճին: Այս պայմաններում ռացիոնալ ժողովրդագրական դիմամիկան ազգային տնտեսությունների համար դասնում է ուսումնավարական մրցակցային առավելություն, քանի որ սույն գործոնը նպաստավոր պայմաններ է ստեղծում սոցիալ-տնտեսական զարգացման համար: Օրինակ, Չինաստանը և Հյուսիսային Ամերիկայի երկրները, ապահովելով բնակչության չափավոր աճ՝ ժողովրդագրական ներուժի միաժամանակյա պահպանամք, բարձրացրել են բնակչության կենսամակարդակը:

Աղյուսակ 2. 65տ. և բարձր տարիքի բնակչության տեսակարար կշիռը բնակչության բնդիմանուր թվում, %³

	1960	1970	1980	1990	2000	2011
ԵՄ	9.8	11.2	13.3	13.9	15.9	18.0
Սերծավոր Արևելք և Հյուսիսային Աֆրիկա	3.6	3.7	3.6	3.7	4.4	4.7
Լատինաամերիկան Ամերիկա և Կարիբյան Ավազան	3.7	4.1	4.5	4.9	5.7	7.1
Հյուսիսային Ամերիկա	9.0	9.6	11.1	12.4	12.4	13.8
Համաշխարհային միջինը	3.0	2.9	2.9	3.0	3.0	3.1
Հայաստան	5.1	5.4	6	6.2	6.9	7.8

Վերլուծությունը ցույց է տալիս, որ առկա է ավելի արդյունավետ գլոբալ ժողովրդագրական քաղաքականության անհաժեշտություն: Հասարակության գլոբալ կերպավորիչունների և բուռն փոփոխությունների պայմաններում

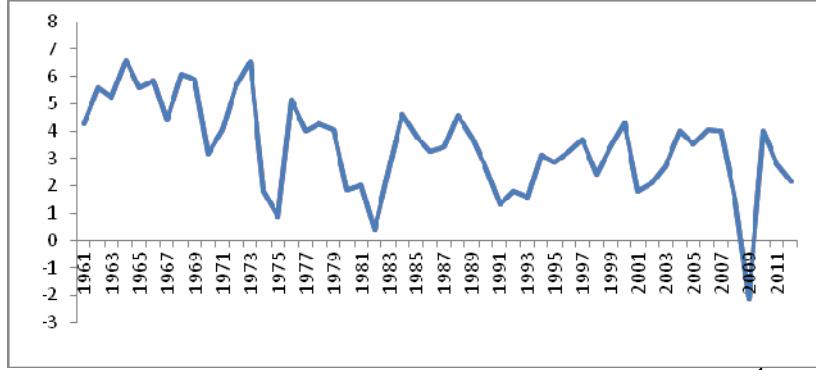
¹<http://data.worldbank.org/indicator/NV.SRV.TETC.ZS>

²<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.GROW>

³<http://data.worldbank.org/indicator/SP.POP.65UP.ZS>

առանձին երկրներն ի վիճակի շնորհածավետ կառավարել իրենց սոցիալ-տնտեսական խնդիրները: Իսկ ազգային տնտեսությունների փոխկախվածությունը պահանջում է խնդիրներին մոտենալ ոչ միայն ազգային շահերի, այլ նաև ողջ համաշխարհային հանրույթի դիրքերից: Խնդիրների մեծամասնությունն արդեն համաշխարհային բնույթ ունի, ինչը անհրաժեշտ է դարձնում ազգային պետությունների սոցիալ-տնտեսական շատ խնդիրների կառավարման և կարգավորման որոշ գործառույթների օրինաչափ պատվիրակումը ավելի բարձր մակարդակի վրա:

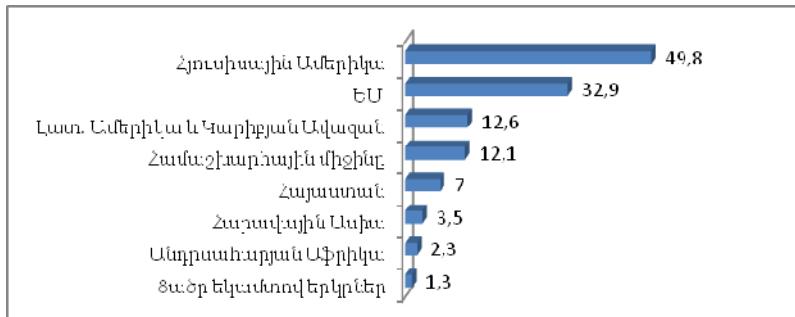
Չնայած զորալ հարստության աճին (ՀԲ գնահատականներով վերջին տասնամյակում համաշխարհային ՀՆԱ-ն տարեկան ավելացն է միշխնում ավելի քան 2.5%-ով, գծ. 1), բացարձակ և հարաբերական աղքատությունն աշխարհում ևս աճում է, ըստ որում՝ ավելի նշանակալի տեմպերով. մարդկության 20%-ը կազմող զարգացած երկրների բնակչությանը մասնաբաժինը համաշխարհային համախառն արդյունքում հասել է մինչև 84%, իսկ մոլորակի բնակչության ամենասորատ 20%-ի մասնաբաժինը՝ 1.25%-ի:

Գծ. 1. Համաշխարհային ՀՆԱ տարեկան աճի տեսակը, 1961-2011թթ., %⁴

ՏՀԶԿ անդամ երկրների և ՍԱԱ դասակարգմանը ամենաբույլ զարգացած երկրների՝ մեկ շնչի հաշվով եկամուտների հարաբերակցությունը 2012թ. կազմել է 45:1 (գնողունակության համարժեքությունը հաշվի առնելու պարագայում նույն ցուցանիշը կազմում է 22:1, տես՝ գծ. 2): Ծիծու է վերջին տարիներին այդ հարաբերակցությունը որոշակիորեն նվազել է, սակայն «առաջին» և «երրորդ» աշխարհի երկրների միջև եկամտային տարբերությունները շարունակում են մնալ ահոնելի:

⁴<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG>

Գծ. 2. Համախառն ազգային եկամուտը մեկ շնչի հաշվով, գՀ, հազար ԱՄՆ դրամ, 2012թ.⁵

Զարգացած երկրների կողմից ստեղծված համաշխարհային տնտեսական կարգն ամրապնդում է աշխարհում առկա սոցիալական զարգացման անհամամասնությունները: Զարգացած երկրներում ազգային եկամուտի բարձր մակարդակը, վարձու աշխատողների աշխատավարձի բարձր մակարդակը զուգակցվում են նյութական ուսուրսների սպառնան աճող ծավալներով և կառուցվածքով, արդյունաբերական և ուսուրասարդյունահանող տարածաշրջաններում բնուրյան շահագործմանը և ոչնչացմամբ: Միևնույն ժամանակ զարգացող երկրների բնակչության մեծամասնությանը դեմք չի հաջողված հարթահարել սովոր կամ քրոնիկական թերսնման, տարրական չքաղործության, ոչ համարժեք ֆիզիկական աշխատանքի, կրթության, տարրական աղողապահական սպասարկման ստացման անհնարինության խնդիրները: Եվ այսպիս անընդհատ խորացող համբնիանոր անարդարությունը իր հետևից բերում է վտանգավոր սոցիալական հետևանքների հսկայական բազմություն:

Այս բոլոր խնդիրների կարևորության և դրանց լրտեսական ուղիների մշակման ու իրադարձման իրատապության գիտակցումը հիմք հանդիսացավ հետազոտական, տնտեսաբարարական որոշակի շրջանակներում կայուն մարդկային զարգացման սկզբունքների իմաստափորման, համապատասխան հայեցակարգի ձևակերպման համար, որից բխող միջոցառումների համախումքը մեծ թվով երկրների, միջազգային կազմակերպությունների սոցիալ-տնտեսական զարգացման բաղադրականության առանցքը դարձավ:

Կայուն զարգացման ճանապարհին համաշխարհային համրության առջև ծագող խոշընթարտների բազմության մեջ (որոնց թվում՝ բուն խնդիրի օրինական բարդությունը և մասշտաբայնությունը, դրա եռոյթունը պայմանագրորդ գործընթացների տարրեր բնույթը ու արագությունը, երկրների մոտ ազգային շահերի առկայությունը, որոնք ոչ միշտ են համապատասխանում կայուն զարգացման գորբալ նպատակներին, հասարակական գիտակցության անպատրաստվածությունը, ֆինանսական միջոցների անբավարարությունը, տեխնոլոգիական անկատարությունը և այլն) առանձնակի տագնապ է հարուցում կայուն զարգացման ռազմավարության հիմնարար գիտական առանցքների

⁵<http://data.worldbank.org/indicator/NY.GNP.PCAP.PP.CD>

մշակման մակարդակի ու դրա գործնական իրականացման մեթոդների ու մեխանիզմների միջև առկա լուրջ խորոշ:

Եզրակացությունը հետևյալն է. հասարակության տնտեսական, սոցիալական, քաղաքակենսական գոյություն ունեցող մոդելը և միջազգային հարաբերությունների ներկայիս համակարգը համարելով չեն այն պահանջներին, որոնց պետք է համապատասխանի քաղաքակրթության՝ որպես սոցիալական օրգանիզմի համաշխարհային շոկայական տնտեսության և գլոբալ էկոհամակարգի միջև հարաբերությունների կառավարման համար պատասխանառու համակարգը: Անհրաժեշտ է դրս զալ հնացած քաղաքական կարծրատիպերի սահմաններից, վերահմատավորել համաշխարհային քաղաքականության շատ հիմնարար հասկացություններ ու սկզբունքներ և քաղաքական գործունեության մեջ գործնականում կիրառվող մեխանիզմները՝ կայուն զարգացման նպատակների ուղղության իրական ընթացքն ապահովելու համար:

Ատենախոսության երրորդ՝ «*Սոցիալ-տնտեսական զարգացման գորակ գործքարժությունների կառավարման հիմնախնդիրները և դրանց կարգավորման ուղիները» զյուտմ հետազոտվել են գլոբալ գործքնարկությունների կառավարման ու կառավարման առանցքային խնդիրները, սոցիալ-տնտեսական գործքնարկությունների կարգավորման և կառավարմանարդի միջազգային համակարգի հիմնական նպատակները, գործողության օրինաչափությունները և սկզբունքները, ինչպես նաև ներկայացվել են գլոբալ սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործքնարկությունների կառավարման նոր հարացույցի մշակման հայեցակարգային մոտեցումները:*

Մեր մոտեցմանը, գլոբալ սոցիալ-տնտեսական գործքնարկությունների կառավարման համակարգի ձևավորման խնդիրի լուծումը համակցված է նի շարք սկզբունքային հարցերի պատասխանների մշակման հետ: Այդ հարցերն են.

✓ ինչպես է սկզբունքորեն հնարավոր գլոբալ սոցիալ-տնտեսական գործքնարժությունների կառավարումը և ինչպիսի՞ն է այլպիսի կառավարման տրամադրանությունը,

✓ ինչպիսի՞ հիմնական խնդիրներ պետք է լուծի գլոբալ կառավարումը,

✓ սոցիալ-տնտեսական զարգացման գլոբալ գործքնարկությունների կառավարման համակարգի ձևավորման ինչպիսի՞ նախադրյաներ են առկա ժամանակակից աշխարհում,

✓ ներկայումս գործող ի՞նչ միջազգային կազմակերպություններ և կառույցներ են համապատասխանում կամ որոշակի վերակառուցման պարագայում կարդրանան համապատասխանել գլոբալ սոցիալ-տնտեսական գործքնարկությունների կառավարման էլույանն ու սկզբունքներին,

✓ ինչպիսի՞ արգելուներ կամ գլոբալ կառավարման կառուցման ճանապարհին,

✓ ինչպիսի՞ սկզբունքային որոշումներ և ի՞նչ մակարդակում պետք է ընդունվեն՝ որպես դրված նպատակների իրագործման առաջնային ու հաջորդական բայլեր,

✓ ո՞վ կարող է և պետք է իր վրա վերցնի պատասխանատվությունը սոցիալ-տնտեսական զարգացման գլոբալ գործքնարկությունների կառավարման համակարգի ձևավորման համար,

✓ ո՞վ և ի՞նչ զին պետք է այդ ամենի համար վճարի:

Ատենախոսությունում այս հարցերը հանգանակորեն վերլուծվել են, ներկայացվել են դրանց լուծմանն առնչվող մոտեցումներ:

Ժամանակակից պետությունների բացարձակ մեծամասնությունը գործում է դեռևս այն ժամանակաշրջանում ձևավորված սկզբունքների հիման վրա, երբ մարդկությունը հատվածայնացված էր ու հանդես չէր գալիս որպես միասնական ամրողություն: Միջազգային հարաբերությունների տարրեր սուրյեկտների իշխող էլիտաները, ներդաշնակ կերպով ներգրավվելով ձևավորված կապերի համակարգում, այսօր էլ շարունակում են մտածել ու գործել հատվածայնորեն, ի հեճուկս փոփոխված հանգամանքների, որոնք պահանջում են աշխարհին նայել համակարգային, գլոբալ հայացքով: Այդ դիրքերից երանք ձևավորում ու պահպանում են զրոբացման արդյունքում առանձին ազգերի յորօրինակ մշակույթի, ազգային ինքնուրյան կորսոֆ հետ կապված վիճերը: Համառորեն պաշտպանելով անկախության և ազգային ինքնորոշման դիրքորոշումը, իրագործելով հայրենասիրության ակտիվ քաղաքականություն, երանք այսօր պատրաստ չեն հօգոտ վերազգային կառույցների հրաժարվելու իրենց լիազորությունների նույնիսկ աննշան մասից: Իսկ գլոբալ կառավարման արդյունավետ համակարգի կառուցմանը պահանջում է այդպիսի լիազորությունների նշանակալի մասից հրաժարում: Խորքն, առաջին հերթին, երկրի արտաքին ու ներքին անվտանգության պահանջման, առանձին որոտների կազմակրուման նորմերի սահմանման բացարձիկ լիազորությունների մասին է: Ինչպես արդեն նշվեց, կարևոր նշանակություն ունի գլոբալ իրավունքի մշակումը և կիրարկումը, ինչը սկզբունքորեն չի կարող իրագործվել գլոբալ կառավարման համակարգի դուրս: Մյուս կողմից, գլոբալ կառավարումն առանց գլոբալ իրավական ապահովման հնարավոր չէ: Հետևաբար, գլոբալ իրավունքի ու գլոբալ կառավարման կայացման գործընթացը պեսք է իրագործվի միաժամանակ:

Բացի այդ, սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործընթացների գլոբալ կառավարման համակարգի ստեղծման ճանապարհին մեկ այլ կարևորագույն խոչնորոշում է հանդիսանում համաշխարհային հանրույթի նշանակալի մասից սոցիալ-տնտեսական հետամնացությունը և մոլորակային մասշտաբով հարստության ու առբառության միջև հսկայական ճեղքվածքը:

Հարկ է նշել, որ գլոբալ կառավարման վերը շարադրված մոտեցումները պայմանականության շատ մեծ չափով կարող են համարվել զարգացած երկրների մեծամասնության համար ավանդական հանդիսացող ազատական և սոցիալական կողմնորոշմամբ քաղաքականությունների միջև հակադրության հետո: Այդ հիմքի վրա կարելի է ձևակերպել հետևյալ հարցը: Զարգացած երկրների մեծականության հասարակական-քաղաքական կառուցվածքն այսօր հիմնված է պահպանողական և սոցիալական կողմնորոշվածության կառավարությունների պարերական փոփոխության մեխանիզմի վրա: Իսկ ինչպիսի⁹ մեխանիզմ կգործի գլոբալ կառավարման համակարգում:

Սոցիալ-տնտեսական զարգացման գլոբալ գործընթացների կառավարման առանձնահատուկ խնդիր է հանդիսանում դրա մարտահրավերներին առանձին վերցրած պետությունների հանրային ու քաղաքական արձագանքի վերլուծությունը: Այս հարցի առնչությամբ պետությունների հնարավոր ռազմավարական մոտեցումների շարքում կարելի է առանձնացնել հետևյալները:

- սոյն գործընթացների ընկալումը որպես ազգային անվտանգության սպառնալիք, որի դեպքում պետության մոտ կարող է ձևավորվել սոցիալ-տնտեսական գլոբալ գործընթացների կառավարման համակարգերից մեկուսանալու ձգտում,

- սույն գործընթացներում պետության ակտիվ մասնակցություն, գլոբալ կառավարման առավել նշանակալի սուբյեկտների շարքում տեղ գրավելու ձգտում:

Սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործընթացների գլոբալ կառավարման համակարգի մշակման տարրերակներից մեկը ենթադրում է դրա կառուցում տարբեր գորակ խնդիրների (տնտեսական, սոցիալական, քաղաքական և այլն) կարգավորման նպատակով ձևավորված խոշորագույն տերությունների միությունների հենքի վրա: Այդ դեպքում գլոբալ կառավարման իրագործումը կիետիկ միարևեռության հայեցակարգի ուղեգծին, որը, լայն մեկնարարակարգամբ, իրննված է, այն դրույիք վրա, ոստ որի ժամանակի ընթացքում ամենի ու ամենի ուժեղ կերպով կրյուրելանա առավել հզոր պետությունների «միջուկը», որը վարչական իր նորմերու ու սկզբունքները կտարածի ամրող աշխարհի վրա: Այդ դեպքում գլոբալ կարգավորումը կլինի ավելի միասեն, հնարավոր է՝ նաև ամենի արդյունավետ, սակայն, միևնույն ժամանակ, երկարաժամկետ հեռանկարում՝ անկայտն, քանի որ միարևեռության բյուրեղացումը կրնի «քեների» և «ծայրամասի» միջև հնարավոր կոնֆլիկտի հիճերը: Իսկ այդ հակասությունը վաղ թե ոչ կարող է հանգեցնել գլոբալ կառավարման ողջ համակարգի կազմաքանդանն ու համաշխարհային կայունության խախտմանը:

Այս կապակցությամբ սոցիալ-տնտեսական գորակ գործընթացների կառավարման իրագործման ճանապարհին կարևոր զարդ գործում է հանդիսանում վախր որա անորոշությունից, գլոբալ մասշտաբով կառավարելության հնարավոր կորստից: Հիպոթետիկ «գլոբալ կառավարության» առջև վախր այդ զգացումը միշտ երկներում խորանում է այն զգացողությամբ, որ գլոբալ կառավարումը կլինի ամերիկակենտրոն և դրա մասին լայնորեն տարածված բանավեճերը հանդիսանում են ոչ ամենին, քան աղքատ երկրներին՝ իրենց համար ի սկզբանե ոչ շահավետ գործարքի մեջ ներգրավման ձգտում: Միևնույն ժամանակ առևտ է նաև հակադարձ գործոնը. Վերազգայնացման՝ վերջին տասնամյակներում ակտիվացած միտումը կարող է պետությունների համար գլոբալ կառավարման ձևավորման խթան հանդիսանալ:

Սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործընթացների գլոբալ կարգավորման մեջ այլ՝ ներկայումս գծագրվող ուղին ենթադրում է գլոբալ մակարդակում իրավական, սոցիալ-տնտեսական բնույթի փաստարդերի բնունում, որոնք այնուհետև պետությունների կողմից ընդունման միջոցով ներառվում են ազգային իրավական, սոցիալ-տնտեսական կառույցների ու իրավակիրառման պրակտիկայի մեջ: Այդպիսով, գլոբալ նորմերը աշխարհում կենսագործվում են ազգային ինստիտուտների համախմբության միջոցով: Ակնհայտ է, որ դրանց կենսագործման այսպիսի եղանակը կախված է, առաջին հերթին, պետությունների կամքից, որոնք ազատ են իրենց ընտրության մեջ. Ստորագրելու ու վավերացնելու այս կամ այն փաստարդությունը թե ոչ, այս կամ այն որոշմանը կողմ կամ դեմ քվերարկել և այլն:

Գլոբալ կառավարման ևս մեկ ձևի ակտիվացմանն են ուղղված գոյություն ունեցող համաշխարհային ֆինանսական համակարգի վերակառուցման կոչերը, որոնք հատկապես հնչել են 2007-2008թթ. համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամից հետո: Դրանց մի մասում շեշտադրում է արվում սկզբունքուն նոր գլոբալ ֆինանսական համակարգի ստեղծման վրա, որը կոչված կլինի կրծառել ճգնաժամերի գոյություն ունեցող ոիսկը, ուժեղացնել գլոբալ ֆինանսական կառույցների նկատմամբ հսկողությունը, սահմանել ֆինանսական գործիքների հետ գործառնությունների իրականացման միասնական և խիստ կանոններ, վերակառուցել գոյություն ունեցող միջազգային ֆինանսական

կազմակերպությունները: Որոշ փորձագետներ առաջարկում են ՍԱԿ հովանու ներք ստեղծել հասուկ հանձնաժողով՝ միջազգային զարգացման ռազմավարության վերանայման ուղղված առաջարկությունների մշակման համար, որոնք բոլոր կտան նվազեցնել հարկային բնոր, վերափոխել միջազգային ֆինանսական համակարգը և միջազգային ֆինանսական օգնությունը վերատողորդել օրակարգային գլոբալ խնդիրների լուծման ուղղությամբ:

Ընդհանրապես, հարկ է ընդգծել, որ ներկայիս ֆինանսատնտեսական ճգնաժամը յուրօրինակ կատալիզատոր հանդիսացավ գլոբալ ֆինանսական կարգավորման խնդրի ակտիվ քննարկման համար: ՍԱԿ Մարդկային զարգացման զեկույցում այս կապսկցությամբ հասուկ նշված է, որ նմանատիպ ճգնաժամներին միջազգային հասարակայնության արձագանքը պետք է ավելի ակտիվ լինի ինչպես դրանք կանխանա տեսանկյունից, այնպես էլ ճգնաժամի արդյունքում առավել մեծ չափով տուժած պետությունների բնակչության սոցիալական օգնության համար միջազգային միջացառումների գործարման առումից:

Սույն հետազոտության համատեքստում օրակարգային է ևս մեկ հարց. ի՞նչ կիහնի պետությունների հետ գլոբալ կառավարման իրազործումից հետ: Արդյո՞ք դրանք բնդիմանական կտարարությունն և հանդես կան պարզապես «զորաց հանրապետության» վարչական միավորի դերում կամ, հակառակը, անցումը գլոբալ կառավարման կիրականացվի որակապես ակտիվացված գլոբալ միջավետական համագործակցության միջոցով և այդ դեպքում հնարավոր կիහնի խոսել Երկրագնդի Միացյալ Պետությունների՝ որպես աշխարհակարգի մողելի նախին:Ավելին, գլոբալ կառավարման ներմուծումը ինչպես՞ն կազդի պետական ինքնիշխանության՝ «մերկից» վերացման փորձերի վրա: Ինչպես՞ն իրենց կառակեն այդ դեպքում ներպետական տարածաշրջանները: Արդյո՞ք դրանք իրենց ներկայացուցության համար կպահանջեն հասուկ գլոբալ հանձնողություն (ԵՄ Տարածաշրջանների կոմիտեի նմանությամբ): Բնոր այս հարցերին հստակ պատասխանները բացակայում են, սակայն առանց դրանց սոցիալ-տնտեսական զարգացման գլոբալ գործնքացների կառավարման գործնական իրականացումը անհնարին կիහնի:

Սեր համոզմանք, հաշվի առնելով ներկա իրողությունները և ապագա հնարավոր զարգացումները, կարելի է խոսել սոցիա-տնտեսական գլոբալ գործնքացների կառավարման կազմակերպման երեք հնարավոր միջոցներից (սցենարներից) մասին: Դրանք են.

Սցենար առաջին. «Ծովական որոշում է ամեն իճշ»: Դժվար չէ նկատել, որ սա ծայրահեռության հասցված ազատականության սցենարն է: Դրա գիխավոր առանձնահատկություններն են արագացված մասնավորեցումը, ապակարգավորումը, բյուջետային ծախսերի կրճատումը, պետության «հեռացումը» տնտեսությունից և նրա նախանջը զրադեցրած դիրքերից՝ հօգութ շուկայի տարերային ուժերի: Սակայն պետք է նկատել, որ այս ամենը համաշխարհային տնտեսությունն արդեն անցել է:

Ներկայիս աշխարհը, ժամանակակից ֆինանսատնտեսական (շուկայական) համակարգի պարագայում, չի կարող կայուն լինել, այն ունակ չէ ոչ ճգնաժամային զարգացման և հետևաբար, առաջին սցենարը, որի դեպքում «շուկան որոշում է ամեն ինչ», չի կարող ծառայել որպես գլոբալ կառավարման կազմակերպման արդյունավետ, սոցիալական արդարացված միջոց: Այս սցենարը հակաժողովրդավարական է, քանի որ նույնիսկ ժողովրդավարական եղանակով ընտրված խորհրդարանները, ինչպես ցույց է տալիս փորձը, չեն կարող հույս ունենալ, որ իրենց կողմից ընդունված օրենքները կապահանվեն խոշոր ՎԱԿ-երի

կողմից: Մրցակցության խորացման հրամայականների ճնշման տակ էականորեն կրծատվում է պետության գործունեությունը սոցիալական պաշտպանության ոլորտում: Հրաժարվելով եկամուտների վերաբաշխման գործառույթից, պետությունը դադարում է լինել իրավական և կարող է հեշտորեն հեռանալ նոյնիսկ հասարակական կարգի պահովման ոլորտից, ինչը չի բացառում միմյանց հետ սերտորեն կապված կոռուպցիայի, ստվերային տնտեսության և մաֆիոզ կազմավորումների ձևավորման միտումը: Իրավական պետությունը պահանջում է, զիսավորապես, ոչ շուկայական կարգափորում, որն ունակ է երաշխիքներ ստեղծել բուն շուկայի արդյունավետ գործունեության համար (օրինակ, թեկուզ նաև ավոր սեփականության իրավունքների պահպանամաս նվազագույն երաշխիքները):

Սցենար երկրորդ՝ «Ի՞նչի գորազ կառավարում»: Գորբալացումը, ինչպես արդեն ընդգծեց, պահանջում է համաշխարհային (կամ, ծայրահետ դեպքում, տարածաշրջանային) կառավարման ստեղծում: Այն ինքնին կարող է մարդկանց կյանքը փոխել ինչպես դեմք լավ, այնպես էլ դեմք վատր: Մինչև գորբալացմանը բնորոշ գործընթացների ծավալումը համաշխարհային համակարգը կառուցված էր ինքնիշխան ազգային պետությունների շորջ: Այսօր պետությունները հարկադրված են հեռանալ համաշխարհային քառերթեմից՝ տեղ զիելով միջազգային, այդ թվում՝ ոչ կառավարական և մասնավոր սույեկտներին: Տնտեսական և սոցիալական կյանքի բոլոր ոլորտներից պետության նահանջող պայմանավորված վտանգների գիտակցումը օրյեկտիվորեն պայմանավորում է կոլեկտիվ գործողությունների և նոյնիսկ՝ համաշխարհային կարգավորման ձևերի ընտերյան կառավարությունների, առաջին հերթին՝ զարգացած երկրների, ձգումը: Ակեն է մեծանալ ուշադրությունը կառավարման ոլորտում շատ երկրներում կուտակված մեծարիկ տեսական ընդհանրացումների և հարուստ գործնական փորձի նկատմամբ:

Բացի այդ, գորբալացման գործընթացի ակնհայտ արդյունք է հանդիսանում ազգային շուկաների դերի նվազումը. 21-րդ դարի նախաշեմին ազգային արտադրությունը արդյունավետ դարձավ միայն դեմք համաշխարհային շուկան դրա երակետային կողմնորոշման պարագայում: Այս պայմաններում տնտեսական սույեկտների փարբագիծը կարգավորվում է միջազգային պայմանագրերի և համաձայնագրերի համակարգով, որոնց կատարման նկատմամբ հսկողությունը դրված է միջազգառավարական կազմակերպությունների շանցի վրա: Դրանց թվում առանձնանում են երեք խմբեր.

1. այսպես կոչված բրետոնվուդյան ինստիտուտները՝ Արժույրի միջազգային հիմնադրամը (ԱՀՀ) և Համաշխարհային բանկը (ՀԲ), որոնք ստեղծվել են 1944թ. համաշխարհային տնտեսության արդյունավետ գործունեության ապահովման նպատակով,

2. բազմակողմ միջազգային ինստիտուտները, օրինակ, 1961թ. ստեղծված Տնտեսական համագործակցության և զարգացման կազմակերպությունը (ՏՀԶԿ), որի գործունեության պաշտոնական նպատակներ են հանդիսանում ինչպես կազմակերպությունների մասնակցող, այնպես էլ շմասնակցող երկրների տնտեսական և սոցիալական կայուն զարգացման, անդամ-երկրներում ֆինանսական կայունության պահպանմամբ զբաղվածության և բնակչության կենսանակարդակի առավել բարձր մակարդակի ապահովման աջակցությունը և այն,

3. կազմակերպություններ, որոնք առանձնանում են իրենց համակողմանիությամբ՝ ԱԱԿ-ը և նրա հետ կապված հաստատությունները: Համարվում է, որ ԱԱԿ-ը պետք է օժտված լինի հստակորեն սահմանված

տնտեսական և սոցիալական գործառույթներով, որպեսզի ունակ լինի լուծել ներկայիս գորբա խնդիրները: Սակայն դրա գործունեության և ֆինանսավորման մերժմերը, որոշումների կայացման կանոնները և գործողությունները արդյունավետությունը հաճախ սուր հակասություններ են առաջացնում անդամ-երկուների միջև:

Ընդհանուր առմամբ, միջկառավարական կազմակերպությունների ձևավորված համակարգը բավականաչափ բարդ և հաճախ՝ բազմաթիվ ուղղություններով աշխի ընկնող բնույթ ունի: Այն «տառապում է» կառավարչական սկզբունքների բացակայությունից: Արյունքում կարող ենք նկատել ինչպես միջկառավարական կազմակերպությունների գործողությունների կրկնություն և դրանց ներխուժում օտար իրավասության տիրույթ, այնպէս էլ այնպիս ինդիրների առկայություն, որոնցով դրանցից ոչ մեկը չի գրադփում: Միասնականացված չեն միջկառավարական կազմակերպությունների կողմից որոշումների ընդունման կանոնները (մի դեպքում այս կամ այն միջկառավարական կազմակերպության մասնակիցները կարող են ունենալ հավասար ձայներ, այլ դեպքում ձայների քանակությունը կախված է անդամավճարի մեծությունց, կամ մի դեպքում որոշումները կայացվում են միաձայն, մյուս դեպքում՝ ձայների մեծամասնությամբ և այլն):

Այս ամենը վկայում է միջկառավարական կազմակերպությունների ողջ համակարգի հիմնավոր վերանայման և կատարելագործման անհրաժեշտության մասին՝ տրված պայմաններում դրանց գործունեության լավագույն ուղղության ընտրության հավանականության մեծացման համար: Ազնայութ է նաև այն, որ հասունացել է ոչ միայն միջկառավարական կազմակերպությունների կառուցվածքի և գործունեության իրավական հիմքերի վերանայման, այլ նաև դրանց քանակի օպտիմալացման անհրաժեշտությունը: Գլուխ կառավարման համակարգն ինքը պետք է կառուցվածքայնացվի, հետևաբար՝ ինչի կառավարելի:

Սցենար երրորդ. «Դեսի տարածաշրջանային կարգավորում»: Համաշխարհային տնտեսության կարգավորման համակարգում կարևոր տեղ են գրադեցնում տարատեսակ տարածաշրջանային տնտեսական կազմակերպությունները: Դրանք միջանկյալ դիրք են գրադեցնում գլոբալացման գործընթացի արդյունքում բուլացող ազգային պետությունների և համամոլրակային կառավարման միջև, և կենտրոնացնում են իրենց ուշադրությունը տարբեր պետություններին վերաբերող տնտեսական սուբյեկտների միջև տարրերությունների վերացման, յուրաքանչյուր երկրում արտասահմանյան գործնկերների խտրականության վերացման, իրացման շուկաների խորացման վրա:

Լրիվ տնտեսական ինսպեկտում, ինչպես կարելի է համոզվել, իրականացվում է դեռևս միայն ԵՄում, որտեղ միասնականացված են դրամավարկային և սոցիալական քաղաքականությունը, տնտեսական զարգացման ռազմավարությունը, հարկութը, ինչպես նաև ստեղծված են վերազգային մարմիններ, որոնց որոշումները պարտադիր են միուրային յուրաքանչյուր անդամի համար: Սակայն ԵՄ փորձը վկայում է, որ առևտիք գորալ ազատությունը բերում է միայն արդյունավետության որոշում ոչ նշանակալի օգուտների և համգեցնում է նշանակալի ծախսերի, որոնք կապված են պետությունների ինքնիշխանության սահմանափակման, կառավարությունների գործունեության դաշտի նեղացման հետ: Ավելին, արտաքին առևտիք ընդհանուր սակագինը և ոչ սակագնային արգելվները ԵՄ-ին չեն պաշտպանում համաշխարհային կոնյունկտուրայի տատանումներից և համաշխարհային ճգնաժամներից: Բավականաչափ բարդ է մնում «սոցիալական Եվրոպայի» ստեղծման խնդիրը, որի լուծումը հնարավորություն կտա չենթարկվել

մյուս աշխարհամասերի կողմից պարտադրվող մրցակցության ներգրծությանը: Այն դեպքում, եթե ԵՄ-ին հաջողվի միասնական վերազգային բաղաքականության իրականացման հիման վեա պահպանել հավասարակշիռ փիճակը տնտեսական և սոցիալական ողբաների միջև, ապա դա մյուս միավորումների համար տարածաշրջանային կառավարման լավ օրինակ ու նմուշ կդառնա:

Այսպիսով, գործարացումն ավելի ու ավելի մեծ չափով սկսում է ընկալվել որպես մարդկության փոխկապահության և փոխկախվածության նոր որակ: Եվ քանի որ գործարացումն այդ կերպ աստիճանաբար ներառում է մարդու կենսագործունեության ավելի ու ավելի մեծ թվով ոլորտներ, ուստի շատ ավելի նշանակալի է դառնում դրա ինստիտուցիոնալացման, լինգորությունների ու լեզիտիմության համապատասխան ծավալով օժտված գորբակ կառավարման համակարգի ձևավորման մասին հարցը: Գորբակ գործընթացների գարգացման արդի փուլն առանձնանում է սոցիալ-տնտեսական գործարացման արագ ընթացքի ու դրա կարգավորման համակարգի ստեղծմանն ուրված պեսությունների բավականաշափ թույլ շանթերի միջև առկա հսկայական խզվածությանը: Ըստ էության, աշխարհում մարդկային գարգացման կարևորագույն երկարաժամկետ խնդիրներից մեկը դառնում է սոցիալ-տնտեսական գարգացման գորբակ գործընթացների կառավարման ու կարգավորման գործուն մեխանիզմի նշակումն ու ներդրումը:

Մարդկությունը մոտեցել է այն սահմանագծին, որից այն կողմ սոցիալ-տնտեսական գորբակ գործընթացների տարերայնորեն ձևափորվող կարգավորումն այլևս շարունակել չի կարող: Այն պես է լրացվի բոլոր այդ գործընթացների գիտակցարար ու նպատակատրպած կերպով ներկառուցված կառավարմանք, քանզի գորբակ հարաբերությունների աշխարհն առանց արյունավետ գորբակ կառավարման դաստիարատված է լուրջ փորձությունների: 2007-2008թթ. ծավալված համաշխարհային ֆինանսատնտեսական ճգնաժամար նոր ազդակ հանդիսացավ այս խնդրի քննարկումների համար՝ հատուկ կերպով ևս մեկ անգամ ի ցույց դնելով աշխարհի իրական ֆինանսատնտեսական գործարացման և դրա համարժեք ու նոր ժամանակի աշխարհակարգին համահունչ կառավարման միջև անհամապատասխանությունը:

Սույն իրավիճակում առավել նոտեղից է ոչ թե այն, որ նմանատիպ կառավորում ներկայում գոյություն չունի, այլ այն, որ այդ համակարգը նպատակատրպած կերպով չի ձևափորվում: Ավելին, նույնիսկ այդ կապակցությամբ ծավալվող տեսական բանավեճերն այսօր ավելի շուտ բացառություն են, քան համընդիմուր ուշաբրության առարկա, շնայած ձևափորվող իրավիճակի առնչությամբ մտահղությունն ակնհայտորեն ավելանում է: Եվ դս այն դեպքում, եթե ի տարբերություն կարգավորման, կառավարման ընդհանրապես, ու առավել և՛ գորբակ կառավարումը, չի կարող ձևափորվել տարերայնորեն: Այստեղ, առաջին հերթին, անհրաժշտ է նկատի ունենալ, որ խնդրու առարկա իրավիճակը սկզբունքորեն նոր է և աննախադեպ, քանի որ խոսքը գնում է ծայրահեղ բարդ ու մասշտարային համակարգի կառավարման մասին, որի հետ մարդն իր ողջ պատմության ընթացքում դիմու չի բախվել: Ըստ որում, իրավիճակն էլ ավելի է բարդանում, եթե հաշվի ենք առնում այն իրողությունը, որ համալիր խնդիրների լուծման ողբանում մարդկության կողմից կուտակված փորձն ու համարեցված նոտեցումները այս պարագայում պիտանի չեն, իսկ նորերն էլ դեռ նշակված չեն: Եվ բացի այդ, համաշխարհային հանրույթը, շնայած տարբեր երկրների ու ազգերի փոխկապահությանը, շարունակում է մնալ հատվածայնացված, բաժանված ինքնավար, ինքնորոշվող կառուցվածքների, որոնք գործում են իրենց օրենքներով՝

հետապնդելով առաջին հերթին անձնական շահերն ու օգուտները: Դրանք և ազգային պետություններն են, և ՎԱԿ-երը, և կրոնական համակարգերը:

Ատենախոսության «Եղբակացություններ» բաժնում ամփոփված են հետազոտության հիմնական արդյունքները և հակիրծ ձևակերպված են եղբակացությունները, որոնցից հիմնականները կարելի է ընդհանրացնել հետևյալ կերպ՝

1. Համաշխարհային սոցիալ-տնտեսական գործնքացների՝ գլոբալացման գործնքացներով պայմանավորված ու ոչ միանշանակ և հակասական հետևանքներով կերպափոխությունները անդամանափ բնույթ են ստացել: Հակասությունները դրսորվում են առանձին երկրների արագացված արևմտականացման և ավանդական մշակույթների դիմադրության՝ միաժամանակ ընթացող գործնքացներում: Արդյունքում, տնտեսական զարգացման համեմատարար ոչ բարձր մակարդակով երկրները, այդ բվում՝ արևմտական, զարգանում են այսպես կոչված «հետապնդող արդիականացման» մոդելով: Ըստ որում, եթե նախվինում հետապնդող գործոնների դեր էր կատարում ազգային զարգացման համար ներքին ռեսուրսների համախմբումը, ապա հիմնա ազգային տնտեսությունների առավելագույն ներգրավումը համաշխարհային շուկա և դրանց առավելագույն բացություն՝ ազգային արտադրողին նվազագույն հովանափորչության պայմաններում:

Գլոբալացման գործնքացների բացասական հետևանքների զավման որոշակի մեխանիզմներ են դրսորվում հակագործախսությունների շարժումներում, որոնք վիրձում են ներգործել միջազգային կազմակերպությունների, սեփական երկրների կառավարությունների, ՎԱԿ-երի որոշումների վրա՝ մարդկության հիմնարար հասարակական արժեքների, ժողովրդավարական հիմքերի ու հանդուժողականության սկզբունքների, ինչպես նաև բնույթան և մարդկանց առողջության պահպանման նպատակով: Գլոբալացման պայմաններում ծագում են մեծ բվով խնդիրներ, որոնց լուծումը համատեղ ջանքեր է պահանջում ինչպես համաշխարհային հանրության, այնպես էլ յուրաքանչյուր առանձին երկրի կողմից:

2. 20-րդ դարի երկրորդ կեսում նախաճեռնեցին գլոբալ համակարգը որակապես նոր վիճակի փոխանցելուն ունակ աշխարհակարգի նոր մոդելի որոնման աշխատանքները: Համաշխարհային հանրությի համատեղ և նպատակառդիված ջանքերի արդյունքը դարձավ կայուն զարգացման ուազմավարության մշակումը, որում շեշտադրումն արված է համաձարդկային խնդիրները հաշվի առնելով՝ հասարակության կառուցվածքի սկզբունքների ու դրանց իրազրծմանն ուղղված կոնկրետ համաձայնեցված գործողությունների որոնման վեց: Անհանցին է վերահմաստավորել համաշխարհային քաղաքականության շատ հիմնարար հասկացություններ ու սկզբունքներ և քաղաքական գործունեության մեջ գործնականում կիրառվող մեխանիզմները՝ կայուն զարգացման նպատակների ուղղության իրական ընթացքն ապահովելու համար:

3. Գլոբալ գործնքացների զարգացման արդի փուլն առանձնանում է սոցիալ-տնտեսական գլոբալացման արագ ընթացքի ու դրա կարգավորման համակարգի ստեղծմանն ուղղված պետությունների բակականաշափ բույլ ջանքերի միջև առկա հսկայական խզվածությամբ: Ներկայումս աշխարհում մարդկային զարգացման կարևորագույն երկարաժամկետ խնդիրներից մեկը դառնում է սոցիալ-տնտեսական զարգացման գլոբալ գործնքացների կառավարման ու կարգավորման գործուն մեխանիզմի մշակումն ու ներդրումը: Սոցիալ-տնտեսական գլոբալ գործնքացների

տարերայնորեն ծևավորվող կարգավրումն այլս շարունակվել չի կարող: Այն պետք է լրացվի բոլոր այդ գործընթացների գիտակցաբար ու նպատակառողված կերպով ներկառուցված կառավարմամբ:

4. Սոցիալ-տնտեսական գլորալ գործընթացների կառավարման համակարգի կառուցման ու գործարկման հիմնախնդրի վերլուծության ժամանակ հարկ է նաև ընդգծել, որ ներկայում գլորալ կարգավորման գործընթացն աչքի է ընկնում աշխարհագրական անհավասարակշռվածությամբ: Այսպես, դրա իրագործման մեջ ներկայում գերիշխող դիրք են գրավում տնտեսական և քաղաքական ոլորտներում առաջատար երկրները, նոր արդյունաբերական երկրների մասնակցությունն ապահովում է խնատ ոչ պարերական կերպով, իսկ փոքր և աղքատ զարգացող երկրների մեծամասնությունը գործնականում ընդհանրապես չի մասնակցում գլորալ կարգավորմանը և ավելի շուտ հանդիսանում է միայն դրա օրինակ: Ահա թե ինչու գլորալ կարգավորման (առաջին հերթին՝ ֆինանսատնտեսական ոլորտում)՝ ներկայում գրյուրյուն ունեցող հիմնախուցինալ մեխանիզմները հանաշխարհային մասշտարկով լրիվությամբ ներկայացնուցական չեն:

5. Սոցիալ-տնտեսական զարգացման գլորալ գործընթացների կառավարման գաղափարը շատ հայեցակարգերում մերսորեն կապվում է գլորալ հասարակության կամ ծայրահեղ դեպքում՝ «գլորալ հանրային ոլորտի» գաղափարի հետ: Այն պետք է միասնական կենտրոնից գլորալ սոցիալ-տնտեսական խնդիրների լուծման գործընթացում նյութական հիմք ստեղծի վերազգային մոնիթորինգի, կարգավորման, հսկողության և հարկադրման համար: Ըստ որում, քանի որ գլորալ կառավարման հայեցակարգերի մեծամասնությունը այսպես թե այնպես ենում է ժողովրդավարական հիմքի վրա դրա կառուցմանը, ապա այսպես կոչված «զլորալ պետական հաստվածք» որևէ երես չափոր է վերածվի փակ կառուցվածքի, ինըն իր մեջ ամփոփված բյուրոկրատական միջավայրի, այլ, ընդհակառակը, պետք է չափազանց սերտ (հնարավոր է նաև՝ ինստիտուցիոնալացված) կապեր պահպանի գլորալ քաղաքացիական հասարակության հետ, որը կարող է ընկապել կամ որպես միասնական վերազգային ամբողջություն, կամ առանձին երկրների քաղաքացիական հասարակությունների ցանց և ամբողջություն:

6. Բավականաշափ բարդ և դեռևս ոչ բավարար խորությամբ հետազոտված է սոցիալ-տնտեսական զարգացման գործընթացների վերազգային կառավարման երկու՝ գլորալ և տարածաշրջանային մակարդակների (օրինակ՝ ՄԱԿ և ԵՄ) համակցության խնդիրը, որի բխում են մի շարք կարևոր հարցեր: Ինչպես՞ս պետք է կառավարման այս երկու մակարդակների միջև իրականացվի իրավասությունների ու լիազորությունների բաշխումը: Նրանցից ո՞ր մեկը կիմնի մյուս մկանում «գիսալոր» (այսինքն, արդյո՞ք գլորալ կառավարչական կառուցվածքը իր իրավասությունների մի մասը կարտվիրակի տարածաշրջանայինին կամ, հակառակը, տարածաշրջանային վերազգային կառույցը, որն արդեն գոյություն ունի դրան անդամակցող պետությունների կողմից լիազորությունների պատվիրավման հիման վրա, դրանց մի մասը կիրհանցի ավելի վերև՝ գլորալ մակարդակի վրա, որը, այդ կերպ, կիմնի ածանցված տարածաշրջանայինից և որ ավելի կարևոր է՝ նրան հաշվեսու): Վերջապես, արդյո՞ք գլորալ կառավարչական կառույցը աշխարհի տարերե տարածաշրջաններում կատեղծի իր սեփական «տարածքային մարմինները» (կամ լիազոր ներկայացնուցությունները): Բոլոր այս հարցերը նպաստում են ամենատարբեր ապագայամետ մտահանգումների ու հայեցակարգերի առաջացմանը:

7. Մեր կարծիքով, սոցիալական և տնտեսական ոլորտների գլոբալ կառավարումը համաշխարհային հանրության կայուն զարգացման համար առավել արդյունավետ տարրերակների թվից օպտիմալի ընտրությունն է, զորակ սոցիալ-տնտեսական համակարգի վերահսկողությունն է և դրա վրա ներգործությունը, որն ապահովում է համակարգի շանչակի զարգացումը ազգային-այնտական, տարածաշրջանային և համաշխարհային մակարդակներում: Սոցիալ-տնտեսական զարգացման գլոբալ գործընթացների կառավարումը պետք է հասկանալ որպես հատուկ գործառույթ, որը բխում է, մի կողմից, ինչպես ազգային, այնպես էլ միջազգային մասշտաբներով արտադրության հասարակական բնույթից, մյուս կողմից՝ միջազգային ինտեգրացիան օրյենտիվ պայմաններից և փորձից:

8. Գլոբալ խնդիրների նշանակվի մասի լուծման պայման է հանդիսանում գլոբալ թիզների հնարավորությունների օգտագործումը նախատեսող հասուլ մեխանիզմի մշակում և կիրառում, ինչը ենթադրում է և պահանջում է գլոբալ նախագծերի մշակում: Գլոբալ նախագծերի յուրահատկությունն են հանդիսանում հսկայական ռեսուրսատարությունը, գլոբալ ներդրողների ու գլոբալ գործընկերների որոշումը և ներգրավումը: Այս կապակցությանը գլոբալ խնդիրների լուծումը հարկ է դիտարկել որպես միջազգային թիզների յուրահատուկ ձև՝ գլոբալ թիզների գործառույթ՝ հասուլ մեխանիզմների մշակման և օգտագործման հետ միասին: Որպես օրինակ կարող են ծառայել համաշխարհային արժութային համակարգի խնդիրների լուծման մշակումը, համաշխարհային պարտքային խնդիրների կարգավորումը և այլն:

9. Հաշվի առնելով ներկա իրողությունները և ապագա հնարավոր զարգացումները, կարենի է խոսել սոցիալ-տնտեսական գլոբալ գործընթացների կառավարման կազմակերպման երեք հնարավոր միջոցների (սցենարների) մասին: Դրանք են.

- Ծովան որոշում է ամեն ինչ:
- Դեայի գլոբալ կառավարում:
- Դեայի տարածաշրջանային կարգավորում:

Սոցիալ-տնտեսական զարգացման գլոբալ գործընթացների կառավարման կազմակերպման՝ մեր կողմից դիտարկված այս երեք միջոցները (սցենարները) չեն սպառում գլոբալացման գործընթացներին բոլոր հնարավոր կառավարչական արձագանքները: Դրանք միայն վկայում են, թե որքան բարդ ու բազմազան է գլոբալ կառավարման երևույթը: Միայն դրա լուծմանը նույնառող համար, այն էլ՝ միայն տնտեսական հենքի մակարդակում, ինտեգրացիոն առումով առավել առաջադիմ արևմտաեվրոպական երկրներին պահանջվեց երեք տասնամյակ:

10. Հաշվի առնելով միջազգային սոցիալ-տնտեսական քաղաքականության իրագործման մեխանիզմի բարդությունը, անհրաժեշտ ենք համարում ՍՎԿ հովանու ներքո գլոբալ կառավարման և կարգավորման միջազգային գիտական կենտրոնի ստեղծումը, որը կիրականացնի գլոբալ կառավարման և կազմավորման գիտականորեն հիմնավորված մերժների և մեխանիզմների, ինչպես նաև դրանց միջազգային-իրավական հիմքերի մշակումը: Տվյալ կազմակերպությունը կարող է կոռորդինացնել ազգային և տարածաշրջանային գիտական ինստիտուտների գործունեությունը: Այս կազմակերպության գիտական նպատակը կարող է դառնալ գլոբալ մակարդակում շահերի հավասարակշռության ապահովման հնարավոր տարրերակների հետազոտումը, ինչպես նաև հետինբուստրիալ գլոբալացման պայմաններում աշխարհում սոցիալ-տնտեսական գործընթացների կառավարման և կարգավորման համար ռեսուրսների և օպտիմալ աղբյուրների որոնումը, որի համար

կարևորագոյն խնդիր կարող է դառնալ գլոբալ կառավարման (որոշումների կայացման) մեջ բոլոր կողմերի, անկախ դրանց հարուստ կամ աղքատ լինելուց, մասմակցության մեխանիզմների մշակումը:

11. Սոցիալ-տնտեսական զարգացման գլոբալ գործընթացների կառավարման արդյունավետությունը կախված է նրանից, թե որքանով են համրնկնում տարբեր «խաղացողների», հատկապես՝ երկրների շահերը: Դրա համար կարևորագոյն նախադրյալներ են հանդիսանում զարգացման սոցիալ-տնտեսական մակարդակների, տնտեսության և սոցիալական ոլորտի գործառնության սկզբունքների, ինստիտուտների, մեխանիզմների մերձեցումը: Զարգացող և բույլ զարգացած երկրները պետք է օգտագործեն տնտեսապես զարգացած երկրների արժեքավոր փորձը (ինարկե, նրանք ոչ թե պետք է պատճենն այն, այլ փուլ առ փուլ մոտենան հաշվի առնելով իրենց շահերն ու առանձնահատկությունները): Զարգացած երկրներն այդ գործընթացում կարող են անզնահատելի օգնություն ցուցաբերեն:

Այն դեպքում, եթե մարդկային հասարակությունը գտնի գլոբալ գործընթացների կառավարման նշանի և փոխադարձարար ընդունելի ձևեր և հաշվի առնի հիմնական պայմանները կամ գործուները, որոնց վրա հարկ է ուշադրություն դարձնել գլոբալացման հեռանկարների գնահատման ժամանակ, այն կարող է ավանդաբար օգտագործվող ռեսուրսներին ավելացնել ևս մեկը՝ գլոբալացման ռեսուրսը, որը սերտորեն կապված է տարածաշրջանային և համաշխարհային ինտերգրացման հնարավորությունների հետ: Այս խնդիրը բավականաշակի դժվար է, սակայն դրա լուծումն անհրաժեշտություն է հանդիսանում:

Ատենախոսության հիմնական արդյունքներն արտացոլված են հեղինակի հետևյալ հրատարակումներում.

1. Գարեգինյան Ա. Սոցիալ-տնտեսական զարգացման գլոբալ գործընթացների կարգավորման և կառավարման հիմնախնդիրները, «Համաշխարհային տնտեսության փոփոխման միտումները և Հայաստանի նարուակրները, հանրապետական գիտաժողովի նյութերի ժողովածու», Գյումրի, Դպիր, 2012, էջ 88-91:
2. Գարեգինյան Ա. Սոցիալ-տնտեսական գործընթացների կարգավորման և կառավարման ժամանակակից միջազգային համակարգի նպատակները, օրինաչափությունները, «Համաշխարհային տնտեսության փոփոխման միտումները և Հայաստանի նարուակրները, հանրապետական գիտաժողովի նյութերի ժողովածու», Գյումրի, Դպիր, 2012, էջ 91-95:
3. Գարեգինյան Ա. Կայուն զարգացումը որպես սոցիալ-տնտեսական գլոբալ հիմնախնդիրների լուծման գործընթացի կառավարման ուղի, «Հայաստան. ֆինանսներ և էկոնոմիկա», # 12 (150) դեկտեմբեր, 2012թ., էջ 59-60:
4. Գարեգինյան Ա. Սոցիալական զարգացման գործընթացների գլոբալացման ընդհանուր բնուրագիրը, միտումները և հիմնախնդիրները, «Հայաստան. ֆինանսներ և էկոնոմիկա», # 12 (150) դեկտեմբեր, 2012թ., էջ 60-63:

ГАРЕГИНЯН АРМИНЕ ГАГИКОВНА
“Проблемы управления глобальных процессов социально-экономического
развития”

Автореферат диссертации на соискание ученой степени кандидата экономических
наук по специальности 08.00.02 “Экономика, управление хозяйством и его
отраслями”.

Защита диссертации состоится 25 октября 2013г. в 15.00 часов, на заседании
Специализированного совета ВАК Республики Армения 015 по экономике,
действующего в Ереванском государственном университете по адресу: 0009, г.
Ереван, ул. Абовяна 52.

РЕЗЮМЕ

Глобализация все в большей степени начинает восприниматься как новое
качество взаимосвязи и взаимозависимости человечества. И поскольку, таким
образом, глобализация включает все больше сфер человеческой жизнедеятельности,
то намного более значимым становится вопрос о формировании системы
глобального управления, наделенного соответствующим объемом полномочий и
легитимности. Нынешний этап развития глобальных процессов отличается
существенным разрывом между быстрым ходом социально-экономической
глобализации и слабыми попытками государств, направленных на создание
системы по его регулированию и управлению. По сути, одной из важнейших
долгосрочных задач человечества становится разработка и внедрение действенного
механизма регулирования и управления глобальных процессов социально-
экономического развития.

Актуальность темы исследования обусловлена необходимостью выявления,
исследования и разработки предложений по решению проблем управления
глобальных процессов социально-экономического развития.

Основной целью диссертации является выявление и комплексное
исследование ключевых вопросов управления глобальных процессов социально-
экономического развития, а также представление концептуальных и научно-
практических рекомендаций по их решению.

Результаты, полученные в диссертации, имеют теоретическое,
методологическое и практическое значение, научная новизна которых состоит в
следующем.

- осуществлен комплексный анализ последствий глобализации по финансово-
экономическим, социально-политическим, информационным направлениям.
По каждой из этих групп исследованы позитивные и негативные результаты
глобализации,
- выявлены общие тенденции и проблемы глобализации процессов социально-
экономического развития; показано, что нынешний этап развития
глобальных процессов выделяется существующим огромным разрывом

между быстрыми темпами социально-экономической глобализации и слабыми усилиями государств, направленных на создание системы его регулирования,

- выявлены и на основе системного подхода исследованы ключевые проблемы регулирования и управления глобальных процессов, в том числе: отсутствие глобального мышления среди основных участников международных отношений, не адекватный подход общественных и политических кругов некоторых государств по отношению к глобальным вопросам, географическая несбалансированность существующей системы глобального регулирования, необходимость сочетания разных уровней надгосударственного управления, ограничения применяемости демократической концепции в системе управления глобальных процессов, реализация идеи глобальной общественной сферы и др.
- на основе исследований существующих реалий и возможных развитий, представлены и проанализированы несколько возможных вариантов организации управления глобальных социально-экономических процессов;
- исследована существующая система регулирования и управления социально-экономических процессов, сформулированы его основные цели, субъекты, объекты, функции, закономерности и принципы функционирования;
- представлены концептуальные подходы по разработке новой парадигмы управления процессами глобального социально-экономического развития, выделены составляющие элементы системы управления глобальных процессов социально-экономического развития.

В первой главе диссертации исследованы сущность, основные составляющие и особенности глобализации, а также проанализированы последствия глобализации для развития социально-экономических отношений.

Во второй главе диссертации исследованы многомерная сущность, тенденции и ключевые проблемы глобализации процессов экономического и социального развития. Кроме этого, исследовано устойчивое развитие в качестве пути управления процесса решения глобальных социально-экономических проблем.

В третьей главе работы исследованы ключевые проблемы регулирования и управления глобальных процессов; основные цели, закономерности и принципы функционирования существующей международной системы регулирования и управления социально-экономических процессов, а также представлены концептуальные подходы по разработке новой парадигмы управления процессов глобального социально-экономического развития.

GAREGINYAN ARMINE GAGIK

«Problems of the management of global processes of social and economic development»

The abstract of the dissertation for receiving the degree of candidate of economic sciences in the speciality 08.00.02 "Economics, Management of the economy and its branches"

The defense of the dissertation will take place at 15:00, on 25 October 2013, at 015 Council of Economics of the RA acting at the Yerevan State University, located at 52, Abovyan Street, Yerevan 0009, Armenia

RESUME

Globalization everything more starts being perceived as new quality of interrelation and interdependence of humanity. And as thus globalization includes more and more spheres of human activity, the question of formation of the global management system allocated with the corresponding volume of powers and legitimacy becomes much more significant. The present stage of global processes development differs an essential gap between the fast course of social and economic globalization and feeble attempts of the states directed on creation of system on its regulation and management. In fact, development and deployment of the effective mechanism of regulation and management of global processes of social and economic development becomes one of the most important long-term problems of humanity.

Relevance of the subject of research is caused by need of identification, research and development of offers on the solution of problems of management of social and economic development global processes.

Main objective of the thesis is identification and complex research of key questions of management of social and economic development global processes, and also submission of conceptual, scientific and practical recommendations for their decision.

The results received in the thesis, have theoretical, methodological and practical value which scientific novelty consists in the following.

the complex analysis of consequences of globalization in the finance-economic, socio-political, information directions is carried out. On each of these groups positive and negative results of globalization are investigated,

- the general tendencies and problems of globalization of social and economic development processes are revealed; it is shown that the present stage of development of global processes is allocated with an existing huge gap between fast rates of social and economic globalization and weak efforts of the states directed on creation of system of its regulation,
- they are revealed and on the basis of the system approach key problems of regulation and management of global processes are investigated, including: absence of global thinking among the main participants of the international relations, not adequate approach of public and political numbers of some states in relation to global questions, geographical imbalance of existing system of global regulation, need of a combination of different levels of supranational management, restriction of applicability of the democratic concept in a control system of global processes, realization of idea of the global public sphere, etc.
- on the basis of researches of existing realities and possible developments, some possible options of the organization of global social and economic processes management are presented and analysed;
- the existing system of regulation and management of social and economic processes is investigated, its main objectives, subjects, objects, functions, regularities and the principles of functioning are formulated;
- conceptual approaches on development of a new paradigm of management of global social and economic development processes are presented, the main elements of social and economic development global processes control system are allocated.

In chapter 1 of the thesis the essence, the main components and features of globalization are investigated, and also globalization consequences for development of the social and economic relations are analysed.

In chapter 2 of the thesis tendencies, multidimensional essence and key problems of globalization of economic and social development processes are investigated. Besides, the sustainable development as a way of management of global social and economic problems solution process is investigated.

In a chapter 3 of work key problems of regulation and management of global processes, main objectives, regularities and the principles of functioning of existing international system of regulation and management of social and economic processes are investigated, and also conceptual approaches on development of a new paradigm of management of global social and economic development processes are presented.

